

УДК 37:377:7

Радкевич В.О.,
м. Київ**Сучасні проблеми підготовки педагога
професійно-художньої школи**

Проаналізовано стан підготовленості педагогів професійно-художньої школи до професійного навчання і виховання учнівської молоді. Викладено науково обґрунтовані підходи до їхньої професійної підготовки у ВНЗ, як педагога-художника.

Висвітлено особливості розвитку у педагогів-художників професійно-педагогічної компетентності.

Ключові слова: педагог-художник, професійний навчальний заклад художнього профілю, професійно-педагогічна компетентність.

Радкевич В.А.,
г. Киев**Современные проблемы подготовки педагога профессионально-
художественной школы**

Проанализировано состояние подготовленности педагогов профессионально-художественной школы к профессиональному обучению и воспитанию учащейся молодежи. Изложены научно обоснованные подходы к их профессиональной подготовке в ВУЗ как педагогов-художников.

Освещены особенности развития у педагогов-художников профессионально-педагогической компетентности.

Ключевые слова: педагог-художник, профессиональное учебное заведение художественного профиля, профессионально-педагогическая компетентность.

Modern approaches to preparation of the teacher in professional-art school

The condition of teacher readiness of professional-art school for professional study and education of pupils is analyzed. Scientifically well-founded approaches for their vocational training in the higher school, as teacher and the artist are stated. Development features of professional-pedagogical competence at teachers-artists are described.

Keywords: the teacher-artist, professional educational institution of art profile, professional-pedagogical competence.

Якість підготовки майбутніх фахівців художнього профілю в професійно-технічних навчальних закладах значною мірою залежить від готовності педагогічних працівників проектувати і розв'язувати завдання навчально-виховного процесу з метою підвищення в учнівської молоді рівня їх професійної компетентності, мобільності, мотивації до неперервного вдосконалення майстерності в декоративно-вжитковому мистецтві.

Специфіка професій, з яких здійснюється підготовка фахівців у професійно-технічних навчальних закладах художнього профілю виявила проблему відсутності у значній кількості викладачів і майстрів виробничого навчання належної педагогічної і художньої освіти. Переважна більшість педагогічних працівників мають лише художню освіту, яку вони здобувають в художніх коледжах, інститутах, академіях мистецтв України. У зв'язку з цим викладачі і майстри виробничого навчання професійно-художньої школи із числа професійних художників починають вивчати основи педагогіки і психології тільки на курсах підвищення кваліфікації, а в окремих випадках в системі післядипломної педагогічної освіти під час одержання другої вищої освіти. У цьому випадку, педагог професійно-художньої школи має дві вищі освіти: художню і педагогічну, однак більшість педагогів мають тільки

художню освіту, що негативно позначається на якості професійного навчання учнівської молоді.

Водночас зустрічаються непоодинокі випадки, коли підготовку майбутніх фахівців художнього профілю здійснює викладач лише з вищою педагогічною освітою (художня професія здобувається ним під час навчання на короткотермінових професійних курсах). За таких умов погіршується якість художньої освіти учнів професійно-художньої школи. Крім того, значна кількість майстрів виробничого навчання не мають ні вищої педагогічної освіти, ні художньої. До такої категорії педагогічних працівників належать випускники професійно-художньої школи, які відмінно завершили навчання і виявили організаторські здібності.

Отже, маємо чотири категорії педагогічних працівників, з яких формуються педагогічні колективи професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю України, що в свою чергу, визначає рівень їх професіоналізму.

Під професіоналізмом педагога професійно-художньої школи ми розуміємо високий рівень володіння сучасним змістом професійно-художньої освіти й засобами розв'язання професійних (типових і нестандартних) завдань, а також мистецтвом формування у майбутніх фахівців художнього профілю готовності до творчої й продуктивної діяльності. Готовність у нашому випадку визначається як стійка характеристика педагога-художника, синтез його професійно важливих якостей і психічних властивостей в процесі професійно-педагогічної діяльності. Критеріями готовності педагога професійно-художньої школи до здійснення професійно-педагогічної діяльності є теоретична і практична підготовка, досвід творчої діяльності, досвід мотиваційно-ціннісного відношення до педагогічної професії.

Професійна готовність, на думку Н.О. Морєвої, є комплексним явищем, що здійснюється на основі особистісного підходу в процесі підготовки викладача до педагогічної діяльності, характеризує його уміння чітко й

оперативно приймати рішення, проявляти високий інтерес до своєї роботи, підтримувати контакт з учнями, володіти ефективними прийомами педагогічної взаємодії [5, с. 35].

Зрозуміло, що найкраще підготовлений до професійно-художнього навчання учнівської молоді педагог, який одночасно володіє художнього спеціальністю і психолого-педагогічними знаннями.

Педагог, який має тільки вищу спеціальну (художню) освіту проводить заняття з учнями інтуїтивно, не враховуючи провідні закони й закономірності, методики професійної освіти, а отже допускає значні методологічні помилки у розробці навчально-методичного забезпечення занять, реалізації цілей і завдань, запланованих для кожного етапу уроку і, що найгірше, в налагодженні партнерських відносин з учнями групи, колегами по роботі, керівництвом професійно-технічним навчальним закладом художнього профілю.

Водночас ґрунтовна професійно-художня підготовка цієї категорії педагогів дає їм можливість здійснювати професійне навчання майбутніх фахівців з художнього профілю на основі використання традиційних (народних) і сучасних технологій оздоблення та виготовлення виробів декоративно-вжиткового та образотворчого мистецтва.

Посередні результати професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю виявляє педагог, який має фундаментальну психолого-педагогічну підготовку, а знання і вміння з професії художнього профілю здобув на спеціальних короткотермінових курсах або в процесі самоосвіти. На превеликий жаль педагоги цієї категорії становлять більшість із тих, хто працює нині в професійно-художній школі України.

Низькі показники професійно-педагогічної діяльності, проблема цілеспрямованої підготовки педагогічних працівників професійно-художньої школи залишається не розв'язаною, а отже зумовлює структурні і змістові зміни в існуючій системі вищої професійної і педагогічної освіти, зокрема відкриття спеціальних факультетів, на яких би готувалися викладачі

загальнохудожніх і спеціальних дисциплін художнього напрямку, а також впровадження в освітньо-професійні програми підготовки художників у вищих навчальних закладах таких дисциплін, як: "Педагогіка", "Психологія", "Методика викладання загальнохудожніх і спеціальних дисциплін" тощо.

Зрушення в цьому плані відбулися в Львівській академії мистецтв, де відкрито кафедру педагогіки.

За цих умов доцільнішою моделлю підготовки педагога професійно-художньої школи є така, що передбачає спочатку здобуття базової художньої освіти в коледжах художнього профілю, а після цього педагогічної у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації. Наприклад, випускники Вижницького художнього коледжу ім. В. Шкрібляка, які продовжують навчання в Івано-Франківському педагогічному університеті і влаштовуються на викладацьку роботу у професійно-технічні навчальні заклади художнього профілю, на відміну від тих, які мають тільки спеціальну підготовку, швидше адаптуються до умов праці, досягають ефективних результатів у навчанні майбутніх фахівців основам художньої професії.

Доцільність такої підготовки педагога професійно-художньої школи засвідчують теоретичні положення Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні в розділі "педагогічні працівники", згідно з якими розвиток професійно-технічної (професійної) освіти і професійного навчання на виробництві зумовлює необхідність формування якісно нового типу педагога професійної школи – педагога професійного навчання, який би органічно поєднував функції викладача та майстра виробничого навчання [3, с. 2–5]. Такий педагог безумовно повинен мати вищу освіту відповідного профілю та психолого-педагогічну підготовку, високий рівень робітничої кваліфікації з професії.

Існує ще одна модель психолого-педагогічної підготовки педагога професійно-художньої школи, зокрема в системі післядипломної освіти. Здобуття другої вищої освіти, зокрема педагогічної, здійснюється на комерційних засадах, тобто викладачі, майстри виробничого навчання, які

мають першу вищу освіту спеціальну (художню) на платній основі навчаються у вищих педагогічних навчальних закладах.

Цінним досвідом підготовки педагога професійно-художньої школи є й такий, що передбачає направлення випускників, які відмінно навчалися в професійно-технічному навчальному закладі художнього профілю і виявили педагогічні здібності до вищих навчальних закладів для здобуття вищої педагогічної освіти. Така модель підготовки педагогів професійно-художньої школи вимагає від них постійного самовдосконалення з технологій художнього виробництва тощо.

Незважаючи на наявність різних моделей підготовки педагогів професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю, всі вони спрямовуються на формування в них художніх і педагогічних умінь, як важливого фактору якісної вищої художньо-педагогічної освіти.

Процес становлення педагога-художника, який володіє універсальними за змістом знаннями і вміннями, орієнтованими на сучасний стан економічного і культурно-технічного розвитку суспільства зумовлює необхідність дотримання принципу єдності фундаментального і прикладного наукового знання в системі художньо-педагогічної освіти з наданням пріоритету першому, тобто фундаментальному, що є ядром всіх знань, які одержує під час навчання студент, здатний об'єднувати їх в єдину систему.

Фундаменталізація освіти, як зазначає академік С.У. Гончаренко, ґрунтується на системному, цілісному засвоєнні матеріалу усіх предметів навчального плану і набутті студентами необхідних практичних навичок застосування теоретичних знань, а також на формуванні у них внутрішньої потреби, мотивації у саморозвитку й самоосвіті протягом усього активного життя [2, с. 6]. Це зумовлює необхідність шукати шляхи розумного поєднання фундаменталізації педагогічної освіти з її професіоналізацією, тобто технологічною спрямованістю.

Орієнтація сучасної художньо-педагогічної освіти на фундаментальність і гуманізацію її змісту, розвиток творчого потенціалу

особистості зумовлює необхідність реалізації концептуальної моделі естетичної культури майбутніх педагогів професійно-художньої школи, основні положення якої, як зазначає академік І.А. Зязюн, спрямовані на:

- розкриття сутності та особливостей естетичної культури майбутнього педагога з урахуванням розширення сфери феноменів естетичної культури;
- постановку питання про набір професійних (корпоративних) цінностей, про ієрархію естетичних цінностей;
- вивченні естетичних ідеалів та естетичних смаків;
- розкриття варіативних шляхів, форм і засобів формування естетичної культури, зумовлених співвідношенням інновацій і традицій у культурно-освітньому середовищі [1, с. 10].

Досягнення якісних результатів навчально-виховного процесу потребує від педагогів професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю відповідної методологічної підготовки, яка ґрунтується на оволодінні методологією педагогіки, особливо системою принципів і способів проектування теоретичної та практичної складових навчально-виховного процесу.

У формуванні методологічної культури важливим є розуміння педагогами професійно-художньої школи провідних освітніх парадигм, під якими розуміють сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, що втілюється в педагогічній практиці. Крім того, до важливих аспектів методологічної культури педагога професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю доцільно віднести: оволодіння методологічною рефлексією (уміння аналізувати власну педагогічну діяльність), здатність науково обґрунтовувати, критично мислити, творчо застосовувати концепції, форми, методи пізнання, управління, конструювання [4, с. 14].

Рівень методологічної культури викладача, майстра виробничого навчання професійно-технічного навчального закладу художнього профілю

залежить від глибокого розуміння ними основних положень Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, а також Концепції професійно-художньої освіти, згідно з якими головна мета професійної освіти полягає в розвитку і саморозвитку творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця художнього профілю, зумовлених його освітніми запитами соціально-культурними вимогами [3; 6].

Методологічно значущою умовою ефективної діяльності педагогів професійно-художньої школи є якісний рівень їх знань закономірностей виховання і розвитку особистості, соціально-суспільних відносин, тенденцій розвитку духовної культури суспільства, теорії та історії виникнення різних видів мистецтв, основ художньої педагогіки і психології сприйняття мистецтва та ін.

В основі формування методологічної культури педагогів професійно-художньої школи лежить логіка процесу мислення і діяльності, зокрема емпіричне та теоретичне мислення. Наявність у педагогів теоретичного мислення забезпечує їм здатність здійснювати якісний перехід до наукового, креативного стилю мислення, якому характерні: концептуальність, системність, доказовість, аргументованість, раціональність, проблемність тощо.

З цією метою важливе значення надається наявності у педагогів професійно художньої школи таких якостей, як: спостережливість, тактовність, образність мислення, здатність до аналізу, узагальнення, розвиненість художнього смаку, творчої уяви тощо.

Ці та інші якості визначають, як стверджує Т.В. Челишева, успіх діяльності педагога, що виявляється в основних компонентах: конструктивній діяльності (добір художнього, дидактичного матеріалу; вибір засобів, методів, прийомів, необхідних для реалізації художньо-педагогічного процесу); комунікативній (уміння встановлювати контакт, організовувати діяльність в художньо-творчому процесі); прогностичній (здатність до накопичення знань про мистецтво, уміння працювати з

літературою, ілюстраціями і слайдами, систематизації отриманих знань тощо); прикладній (спрямованість на розвиток художніх здібностей і вмінь) [7, с. 96].

Важливою умовою ефективної діяльності педагогів професійно-художньої школи є розвиток у них дослідницької культури, яка охоплює вміння бачити і формулювати педагогічні проблеми, відбирати і використовувати методи педагогічного дослідження, вивчати і узагальнювати інноваційний педагогічний досвід, проектувати навчально-виробничий процес, усвідомлення, творчо підходити до розв'язку педагогічних завдань, забезпечувати педагогічну рефлексію. Ці вміння забезпечують високий рівень їх професійної діяльності, характеризують як творчу особистість. Дослідницька діяльність сприяє використанню педагогами-художниками нових знань під час розв'язання складних виробничих завдань на основі опрацювання нової навчальної літератури, вивчення нових дидактичних концепцій, а також законодавчих і нормативно-правових актів, які регламентують навчально-робочий процес у професійно-художній школі.

Важливою складовою дослідницької діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю є етнографічно-пошукова робота в музеях народного мистецтва з метою вивчення орнаментів і узорів стародавніх декоративно-вжиткових виробів (вишивка, різьба по дереву, кераміка тощо). У зв'язку з цим педагогам професійно-художньої школи необхідно володіти методиками навчання учнівської молоді умінь збирати й аналізувати етнографічний матеріал.

Якісних показників у професійному вихованні і навчанні учнівської молоді більшою мірою досягають педагоги-художники, з високим рівнем професійно-педагогічної компетентності, яка являє собою інтеграцію їх досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і сформованих професійно-важливих якостей.

Насамперед, професійно-педагогічна компетентність педагога-художника охоплює такі компоненти:

- змістовий (наявність у педагога ґрунтовних теоретичних знань (психолого-педагогічних і спеціальних));
- діяльнісний (наявність умінь, що забезпечують практичну складову професійного навчання учнів);
- особистісний (сформованість особистісних і професійно важливих якостей).

Водночас професійно-педагогічна компетентність охоплює низку важливих для ефективної педагогічної діяльності компетенцій.

Компетенція в професійно-трудовій сфері полягає: у здатності викладача спеціальних дисциплін, майстра виробничого навчання аналізувати ситуацію на ринку праці, професійно-кваліфікаційну структуру підготовки робітників з професій художнього профілю, відслідковувати зміни в технологіях художнього виробництва, використовувати теоретичні знання в організації виробничої діяльності учнів, наявності високої кваліфікації з робітничої професії, а також розвинених професійно-важливих якостей. У зв'язку з цим актуальним є формування у педагогів-художників інформаційно-аналітичної компетентності.

Спеціальна компетенція передбачає наявність у педагогів професійно-художньої школи системи фундаментальних знань і вмінь з професійно-орієнтованих дисциплін виробничого навчання, які вони викладають майбутнім фахівцям художнього профілю.

У зв'язку з цим важливо, щоб педагоги ще під час навчання у ВНЗ оволодівали спеціальними прийомами організації спільної діяльності, зокрема, прийомами перетворення педагогічної творчості в творчий пошук, спільного розв'язання проблемних ситуацій, що виникають у процесі навчально-виробничої діяльності, залучення учнів до пошуку інноваційного вирішення завдань під час ділових ігор, в основі яких лежить предметно-змістове і соціально-рольове моделювання тощо.

Компетенція методична ґрунтується на якісній спеціальній (фундаментальні знання з базового предмета) і дидактичній підготовках.

Саме тому поряд з оволодінням знаннями з гуманітарних, професійно-орієнтованих дисциплін студентів педагогічних вузів необхідно залучати до професійно-педагогічної діяльності в рамках семінарських, практичних занять з метою відпрацювання методик викладання предметів, інтегрованих курсів, проведення занять на основі сучасних педагогічних технологій, до моделювання навчального процесу на основі взаємозв'язку і наступності змісту професійної освіти (загальнохудожньої, спеціальної), з урахуванням вимог сучасного виробництва до рівня професійної компетентності кваліфікованих робітників.

Педагоги професійно-художньої школи під час навчання повинні оволодіти методикою розробки педагогічних технологій під конкретний педагогічний задум, алгоритму педагогічних дій, плану операцій відповідно до цільових установок, діагностичних процедур які ґрунтуються на критеріях і показниках виміру результатів спільної діяльності педагога та учня.

Впровадження сучасних педагогічних і виробничих технологій, варіативних програм і підручників вимагає, щоб педагог був здатний зробити свідомий вибір власних способів інноваційної діяльності, вміти аналізувати проблеми, передавати накопичений досвід учням. Педагоги професійно-художньої школи повинні не тільки розуміти роль педагогічних технологій, але й уміти оперувати рядом компонентів навчального процесу, зокрема: прогностичністю цілей навчання; відбором і структуруванням змісту навчання; проектуванням методів і засобів навчання, діагностик досягнутих результатів навчання тощо.

Під час підготовки майбутніх педагогів (важливо передбачати вивчення сучасних ефективних методик організації і проведення занять з учнями, спрямованих, насамперед, не на формування інтересу до конкретного предмета або до професії, а найголовніше на процес одержання знань, практичних умінь, під час якого учіння стає і задоволенням, і засобом

самореалізації. Наприклад, перспективною є методика створення мотиваційно-проблемних ситуацій (виконання навчальних, виробничих завдань), розв'язання яких сприяє засвоєнню учнями навчального матеріалу з обраної професії, збудженню у них інтересу до подальшого самостійного здобуття нових знань. Крім того, студентів ВНЗ, які готуються стати педагогами професійно-художньої школи необхідно навчати оновлювати зміст професійного навчання відповідно до вимог державних стандартів і конкретного робочого місця; розробляти методичні рекомендації щодо викладання уроків теоретичного і виробничого навчання, модульні навчальні елементи; виконувати якісні еталонні зразки (вузли, елементи деталей виробів), згідно з рекомендаціями технологічних інструкцій.

Визначальною у підготовці майбутнього педагога професійно-художньої школи є методична готовність до проектування засобів навчання, самостійного розроблення навчально-плануючої документації, засобів контролю навчальних досягнень.

У зв'язку з цим важливо запроваджувати у зміст підготовки майбутніх педагогів професійно-художньої школи виконання курсових проектів з проектування навчально-методичних комплексів підготовки майбутніх робітників з професій художнього профілю.

Рівень методичної готовності педагога професійно-художньої школи до педагогічної діяльності визначається наявністю у нього організаційних і комунікативних умінь. Під час професійно-педагогічної підготовки студенти повинні навчитися методикам: залучення учнів до різних видів індивідуальної та колективної діяльності; ефективного вивчення навчального матеріалу; застосування технічних і дидактичних засобів навчання, стимулювання пізнавальної самостійної творчої діяльності учнів, створення проблемних ситуацій, які вимагають ґрунтовних теоретичних знань; формування морально-ціннісних установок, стійкого інтересу до навчання, професійної й науково-дослідної діяльності; організації спільної творчої діяльності для розвитку в учнів соціально-важливих якостей.

У сучасних умовах актуальною є соціально-психологічна компетенція педагогів професійно-художньої школи, тобто компетентність, в основу якої покладено систему когнітивних знань і практичних умінь, що формують, насамперед, психологічну культуру майбутніх педагогів, зокрема загальні психологічні знання про закономірності і механізми продуктивної діяльності особистості; про психолого-соціальний розвиток особистості учня; психічні закономірності розвитку взаємовідносин в учнівському колективі, вплив стилю спілкування з педагогом на навчальну діяльність учнів тощо.

Розвиток психологічної культури майбутніх педагогів професійно-художньої школи необхідно здійснювати в процесі вивчення студентами психологічних дисциплін і, особливо, через такі форми роботи, як лабораторно-практичні заняття, психологічні практикуми, наукові проблемні семінари, психолого-педагогічну практику, курсове проектування тощо.

Показником рівня професійно-педагогічної компетентності є установка педагога-художника на самовдосконалення. Воно відбувається за умов організованого процесу самостійного навчання, а також як саморегульованого процесу оволодіння знаннями і вміннями неформальним або формальним методом. За цих умов критеріями готовності педагога-художника до самоосвітньої діяльності є його пізнавальна активність, рівень педагогічної майстерності, рефлексії й творчості, ступінь інноваційності педагогічної діяльності, позитивна особистісна "Я – концепція".

Отже, постановка нових цілей професійно-художньої освіти, її переорієнтування на багатoproфільність, багаторівневість, організацію професійного навчання молоді з інтегрованих професій і спеціальностей потребує підготовки такого педагога, який би водночас оперував сучасними науково-технологічними, художніми знаннями, а також знаннями з основ педагогіки, психології, дидактики, методики викладання й володів набором професійних компетенцій і кваліфікацій для якісного проведення теоретичних та практичних занять.

Література:

1. Зязюн І.А. Естетична регуляція ціннісної свідомості // Професійно-художня освіта України: 36. наук, праць / Редкол. : І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ ; Черкаси : видавництво "Черкаський ЦНТЕІ", 2005. – С. 3–15.
2. Гончаренко С.У. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу // Професійно-технічна освіта. – 2005. – № 1. – С. 5–6.
3. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.
4. Методология педагогической науки. Пособ. для научных работников в области образования учителей, аспирантов, студентов педагогических вузов. – М. : Центр "Школьная книга", 2001. – 248 с.
5. Морева Н.А. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для вузов / Н.А. Морева. – М. : Просвещение, 2006. – 320 с.
6. Радкевич В.О. Концепція професійно-художньої освіти / В.О. Радкевич // Професійно-технічна освіта. – № 2. – С. 43–48.
7. Чельшева Т.В. Непрерывное художественное образования как целостная образовательная система : теоретические аспекты / Т.В. Чельшева [монография]. – М. : АПК и ПХО, 2001. – 128 с.